

KÍSÉRLET RUBEN RUBENOVIC EGYKORI RŐFÖSKERESKEDŐ HALÁLÁNAK LEÍRÁSÁRA

DAVID ALBAHARI

Az alább következő sorok, oldalak, melyeket még magam sem láthatok, események, neszek, cselekvések és a helyszín: kísérlet. Szavak, melyeket használok, mondatok, melyeket egymásba fűzök, kérdések, kijelentések — minden bizonytalan, semmi nem vezet a biztos cél felé, semmi se megdönthetetlenül szilárd. Amit leírok, önök előtt ismeretlen: sohasem tudják meg azt, amit el akartam mondani. A történet, melyet olvasnak: csakis az önöké. Az olvasás és az én szándékom között az egyén meg nem értésének és elszigeteltségének végtelen szakadéka húzódik. Az egyetlen bizonyosság, vezérfonál, amelybe, miként a vízbefúló, az olvasó és én is minden erővel megkapaszkodunk, a központosítás: a vesszők értelme, a pont szükségyszerűsége. Ezt is mellőzhettem volna, csakhogy: akkor kihez szólnék? Tehetetlen vagyok: mert a szavak tehetetlenek. Önök nem értenek meg: mert nagyon is pontosan értenek. Önök és én párbeszédet folytatunk, amely egyikünknek sem mond semmit. Aminek tudatában vannak, az (csakis) a szünet, a pillanatnyi megállás lélegzetvételre vagy gondolatok összeszedésére; tudatában vannak tehát szűkös fiziológiai létezésemnek: értelmem önöknek megfoghatatlan marad, képzeletem ugyancsak. Az egyszer kimondott szó meghal. Így önök és én ugyanazon sorsban osztozunk: hullarablóként kutatunk a papírsírban.

Természetesen most, amikor a történet kezdődik, többé nincs visszaút. Együtt indulunk el annak (még feltáratlan, nem létező) térségein, ugyanakkor tudjuk, hogy mindegyikünk a maga útját járja, vagyis: kihasználva a metafora lehetőségét: íme, egy alagútba értünk, ahol nem látjuk, nem halljuk egymást, inkább talán csak megsejtjük, ám oly nagy a félelem, hogy elnémíthat. A történet végén, a metaforában: az alagút végén, amikor a fény előbb homá-

lyosan, majd egyre élesebben felfed minket, megtudjuk, mennyiben különbözünk egymástól, találgatásaink mennyire pontatlanok és reményeink mennyire csalfák. A metaforának a történettel szemben viszont van egy előnye: önök, ha kiábrándultak, ugyanazon az úton visszatérhetnek az alagút kezdetéhez: míg az egyszer elolvasott történet már nem ismétlődhet: nem olvasható visszafelé.

Ezért érthető, miért késlekedem belefogni a történetbe, hogy például azt mondjam: Ruben Rubenovič egykori rőföskereskedő az ágyában fekszik, haldoklik; vagy hogy leírom: sápadt, nyugodt, fénylő arcát sűrű, kusza szakáll borítja, s bal oldalra fordul, ahol apa és anya ül; vagy hogy felsoroljam a szoba feltűnő jellegzetességeit: tárgyak, zsúfolásig mindenütt, a fekete szekrény tetején vulkánfíber bőrrönd, az éjjeliszekrényen néhány vaskos, kopott könyv, az ablakpárkányon kalap, a piszkos függönyök, a vizeskancsó patyolatfehér szalvétával leborítva, falióra, a szemközti falon Jeruzsálem színes látképe; vagy hogy a kimondott szavakat idézzem; hogy elmondjam: anyám időnként sírdogál, apám (általában) Ruben Rubenovič lecsüngő kezét paskolja, míg a haldokló sokkalta nagyobb nyugalommal veszi tudomásul halálát, én magam néma szemlélő vagyok, rajtunk kívül nincs más a szobában, s ebben a pillanatban apám hiába igyekszik rábeszélni a beteget (haldoklót?), hogy egyen egy gerezd narancsot.

Nem, hárítja el Ruben Rubenovič. Köszönöm.

Zamatos, mondja apa, miért nem kóstolod meg? És az apró narancshéj-darabok között matat: Látod-e, Izraélból való.

Főztek teát? kérdi anya.

Nem, feleli Ruben Rubenovič, nem fontos. Köszönöm.

Talán mégiscsak jót tenne egy csésze tea?

Ruben Rubenovič nem válaszol, lehunyja szemét.

Ruben, szól anya, és felállni készül.

Ruben Rubenovič nem nyitja föl a szemét, de megkérdi: Odakint havazik?

Anya folytatja a félbemaradt mozdulatot, feláll, és az ablakhoz megy. Igen, feleli, havazik.

Most a szereplők mincsenek együtt: itt az ideje, hogy kihasználjam az új helyzetet és leírom először anyám, majd apám külsejét. Ez tökéletesen beleillik az események menetébe — amely előre nem látható —, mert abban a pillanatban, ahogy anya kimondta az előbbi mondatot, ismét megfordul, a fény beragyogja arcát és lesiklik (alkalomhoz illő) sötétkéék kosztüümjének anyagán. Éveinek szá-

ma nem szembetűnő az avatatlan olvasónak, aki valószínűleg azt mondhatná: Ötven? Ötvenkettő? amit anya mosollyal nyugtáz, mígnem valójában közelít a hatvanháromhoz, s hogy itt van e szobában, egy emberrel, aki szemmel láthatóan a végét járja (tényleg ez lenne anyám gondolata?), ez a tény kimondhatatlan fájdalommal tölti el. Bár emlékszik, hogy már — nem is egyszer! — közeli kapcsolatba került azzal, amit halálnak neveznek, mi több, a saját halálával, s azt összehasonlíthatatlanul nyugodtabban viselte el. Továbbá: mi készíteti ilyen részvétre e sápadt, szinte tovatűnő emberke iránt? Mert apám, aki szorosán az ágy mellett ül egy széken, ugyanilyen kicsi, sápadt, tűnékeny (kinék a megfigyelése ez?), és angol szövetből készült sötét öltönye csak erősíti ezt a benyomást. Az ágyon fekvő és a széken ülő ember között szinte semmi különbség nincs: ugyanaz a zsidó arc, ugyanaz a göndör, ősz haj, ugyanaz a hangsúlyos orr, biggyesztett ajak. Voltaképpen ki haldoklik? Szerencsére anyám ellép az ablaktól, és a fénysugár, amelynek eddig útját állta, most apám szemüvegkeretén csillan meg. Íme a különbség: most ismét tudjuk, ki kicsoda.

A parketta nyikorgására Ruben Rubenovič felnyitja szemét, és tekintetével anyámat követi.

Hogy érzed magad? kérdi apa.

Mégiscsak megfőzöm a teát, mondja anya, és kimegy.

Apa megvárja, még anya léptei elhalkulnak, aztán ajkával bizalmasan Ruben arcához közelít: Félsz? kérdi.

Hja, sóhajt Ruben Rubenovič, és egy pillanatra olyannak látszik, mint korábbi elbeszéléseimben, hogy félek-e?

Igen, ismétli apa, félsz?

Hát nem tudod, mi áll a könyvekben? Gyászoljátok az ittmaradtakat...

Nem ezt kérdeztem.

Hanem mit?

Apa hallgat.

És te félsz?

Én félnék, feleli apa.

Ruben Rubenovič tagadólag int fejével. Tudod-e, kérdi, tudod-e, mit mondott egy rabbi? Bánjátok meg bűneiteket a halálotok előtti napon, ezt mondta.

Igen, bólintott apa.

És hogyan fogjuk megtudni, kérdezték tőle a tanítványai, melyik lesz az a nap?

Tényleg, vetette közbe apa, hogyan?

Minden napot tekintetek úgy, folytatta Ruben Rubenovič, mint az utolsó napot. Így felelt nekik.

Apa, látszólag egykedvűen, feláll. De vajon ez a mozdulat nem valami rejtett nyugtalanságról árulkodik? Ezért most, az író megdönthetetlen hatalmával, kifürkészem apám tudatának legrejtettebb zugait, ahol a várakozásnak megfelelően zűrzavart, pánikot és félfelmet találok. Apám, aki hetvenes, a kétségbeesés szélén áll. Elfogadni a haldokló (beteg?) sugalmazását, amely szerint csakis a lélek méltó a figyelemre, nem jelent, vagy legalábbis nem jelentene különösebb akadályt, s bizton állítom, hogy apám minden más esetben elfogadná ezt a lehetőséget. *Minden más esetben:* mert ő, mint orvosdoktor, halálosan szerelmes (micsoda paradoxon!) a saját testébe, váladékaiába, mirigyjeinek, testrészeinek működésébe, az idegrendszer tökéletességébe, a sejtszerkezetbe, a bőr alatti szövetekbe és a harántcsikolt szívizomba. Természetesen nem lenne pontos azon állítás, mely szerint ez az egyetlen ok, amiért ő az életet választja; ugyanez az ok a halál elkerülhetetlenségére is figyelmezteti, rámutatván arra is, hogy a szív (ismét egy stílusfigurához folyamodunk), mint minden más gépezet, egyszer mindenképpen megáll. De a lélek mellett dönteni — apa gondolatai most higgadtabbak és jobban követhetők — azt jelenti: olykor-olykor lemondani a testről; a lélek mellett dönteni e pillanatban: azt jelenti, le kell mondani a testről e pillanatban. Halál? teszi föl a kérdést apa, és lopva tekint Ruben Rubenovič egykori rőföskereskedőre, aki utolsó szavai után fáradtan hunyta le a szemét. És ekkor, ki tudja, milyen csatornákon, tudatába hasít a közismert születésnap frázis: „bis Hundertzwanzig Jahre”. Apa meglepődik, én is meglepődöm. Szinte érzem, amint visszatér az önbizalma, s a halhatatlanság gondolata visszanyeri régi alakját. Apa előrehajol, és gondos mozdulattal keresi a beteg (haldokló?) pulzusát, és megérinti annak homlokát. Éppen akkor egyenesedik fel, amikor anya a nagy tálcával belép a szobába. Megfőztem a teát, mondja, s meglátva Ruben merev arcát, visszahőköl: Csak nem? kérdi.

Nem, mondja apa. Alszik.

Anyám az asztalra teszi a tálcát. Szenved?

Apa ránéz. Kicsoda? kérdi.

Hogyan? kérdez vissza anya. Hát Ruben.

Apa leveszi a szemüvegét, szemét dörzsöli, majd ismét fölteszi a

szemüveget, ujjaival végigsimít a haján. Nem szenved, mondja. Ő nem.

Mit akarsz ezzel mondani?

Gyászoljátok az ittmaradtakat, ezt akarom mondani. Őket gyászoljátok, nem pedig akiket Isten magához vett; ő elment, örök nyugalomra tért, míg mi a fájdalom súlya alatt roskadozunk. *Mi*.

Ezt Ruben mondta?

Valami ilyesmit, feleli apa.

És miért bosszankodsz ezen? Mert igaz?

Apa nem válaszol.

Téged nem nyomaszt a bánat, a keserűség, kétségbeesés?

Te ugyanúgy félsz, mint én, mondja apa.

Tessék?

Félsz, rettegsz, reszketsz attól, ami lejátszódik majd ebben a szobában!

Fölbresztem, mondja anya. Nem jó, ha hideg teát iszik.

Válaszolj, szólt rá apa.

Ruben, fordult hozzá anya. Majd hangosabban szólította: Ruben!

Ne ébreszd föl, mondta apa, amíg nem válaszoltál a kérdésemre. Nem óhajtok válaszolni.

Muszáj!

Anya óvatosan a kannára helyezi a fedőt, hallgat.

Mama, szólalt meg apa. Mamácskám! És sírva fakadt.

Anyám soron következő cselekvései szinte megsejthetőek: eltolja a tálcát, odamegy apámhoz, és magához vonja apa fejét. Apám zokog, érthetetlen szavakat motyog, miközben anya gyengéden simogatja ősz (ezt már említettük) haját. Apám cselekvései viszont, melyek majd akkor következnek, amikor leütöm írógépem a kettőspontot, kívül esnek az önök és az én sejtéseimen, ismét bizonyítva közös vállalkozásunk keserves voltát: mert apám, hirtelen kiszabadulva anya öleléséből, átmegy a szobán, és — merre is? — felém tart. Noha beszéde halk, mondatai pedig kuszák és félbemaradtak, felfogom, hogy valami egyezséget ajánl nekem (valójában), azon erősödik, tegyek eleget követelésének, hangsúlyozván azt a megcáfolhatatlan tényre, hogy ő az én *szülőm*, s ezért kötelességem tiszteltudónak lenni iránta. Látod-e, kérdi, mit tettél, milyen fájdalmat okoztál ennek az asszonynak? Pedig a te anyád ő. És engem is megbántottál. Nézd csak: sírok. Hát mindez nem elég neked, még folytatod? Ez az elbeszélés amúgy is csak kísérlet, annak az embernek (azaz Ruben Rubenovičnak — az író megj.) nem kell meghalnia,

abbahagyhatod az egészet, vagy máskor folytasd inkább, amikor mindannyian pihentebbek leszünk és könnyebben viseljük el ezt is. Nem egyszerű dolog, folytatja, farkasszemet nézni a halállal, szembesülni az egyetlen bizonyossággal, legalábbis az én koromban, a halál neked talán más értelmű, mint ahogy minden más dolog is, különbözik attól, amit a korombeliek agyalnak ki. Idefigyelj, suttogja, hagyd ezt az egészet, hisz nem is írtál sokat, húzz ki minket ebből. Egyébként sem ismerek semmiféle Ruben Rubenovičot, ez merő fikció, a te fantáziád szüleménye, állítólagos zsidó prototípus, nemde? És miért szenvedjünk és bűnhődjünk egy képzet, a te képzelgésed miatt, amikor a valóság másmilyen, igazabb, szebb? Ő (Ruben Rubenovič — az író megj.) haljon meg, nem bánom, de minket hagyj ki ebből, én az apád vagyok, ezt ne feledd. Tudod-e, hogyan végződhet mindez, ha nem cselekszsz gyorsan? Követelem, én, a szülőatyád, követelem, hogy még e pillanatban tedd meg, hagyd abba ezt a komédiát, és add vissza méltóságunkat, mely megillet!

Apa, szólal meg váratlanul anyám, és abbahagyja a simogatást, apa!

Apám felriad, és némán feláll.

Hallod-e, mit mondok? kérdi anya.

Tessék? felel apa, Tessék?

Úgy látszik, mondja anya, Ruben Rubenovič meghalt.

Vajon nem az előreláthatatlanság ismétlődő bizonyítéka ez: a történet csúcspontja akkor, amikor sem az író, sem a hősök, sem az olvasó nem várja ezt? Talán túlságosan is gyorsan játszódott le minden: de hát valójában ki ismeri a halál útját-módját? Az, hogy apám tárgyilagosan megállapítja a halál beálltát, miközben anyám leül, s maga előtt látja (így mondják) saját jövőjét, vajon nem a valóság bizonyítéka? De mi a valóság? Nem apám volt-e, aki megcáfolta az előző sorokban e történet valóságos voltát, és képzelgésnek nevezte, mondván, hogy a valóság másmilyen, igazabb, szebb? Őnök természetesen észreveszik, hogy az ő kijelentésének bizonyossága megkérdőjelezhető, mert egy test egyazon időben nem lehet egyszerre két helyen: anya hogyan is simogathatná, ölelné apát, hiszen apa áll és párbeszédet folytat (az íróval — az író megj.)? Valaki, mondhatnák önök, valaki hazudik ebben a történetben. De ez azt jelenti, hogy önök is elismerik e történet igaz voltát, s ezáltal még jobban bonyolítják a valóság kérdését, s így még nagyobb kétségek támadnak mindannyiunkban. Ezért a kérdés nem így vetődik föl: mi a valóság?, hanem: létezik-e valóság? Ki itt az író, ki az olvasó,

és kik az elbeszélés hősei? Milyen joron állíthatja közülünk bárki is, hogy az eddig kiosztott szerep tényleg az övé? Az olvasó az író; az író a főhős; a hősök az olvasók, írók és ártatlan szemlélők. A történet tehát magától keletkezik, mint ahogyan a halál is (szerencsés hasonlat); a halált azonban az élet előzi meg; az elbeszélés — mi előzi meg? Túlon túl sok kérdés halmozódott föl ebben a szakaszban, és nagyon is kevés a válasz: senki nem elégedett. Apa az ablaknál áll, és időnként az ágy felé fordul, ahol Ruben Rubenovič egykori rőföskereskedő mozdulatlan teste fekszik; anya ugyanilyen mozdulatlan, bár: amint ott ül az ágyhoz odahúzott széken, inkább ernyedt mint feszült; a szobában semmi nesz, s lassan betölti az alkony, a csend és a hűvösség; egy kisfiú, akiről korábban nem esett szó, magára hagyatva ül a szoba sarkában, egészen behúzódva a régimódi, fekete szekrény mögé, ahol máris hatalmába keríti a félelem és az álom; az öblös csészébe töltött tea már hideg, és áttetsző hártya borítja; a kisleány, akiről ugyanazon okból (melyikből?) nem esett szó, sír, bár hangtalanul, ruhácskája természetfölöttien fehér (ő maga mintha nem is emberi lény volna, tökéletesen alakíthatná az angyal szerepét, bár szárnya nincs, és a haja sem túlságosan hosszú: így azonban, mint emberi lény, csupán néma tanúja a borzalomnak, amelynek — ezt maga is sejti — gyakori résztvevője lesz majd); az ügyeletes mentőorvos aláírja a halotti bizonyítványt, lepecsételi, cigarettára gyújt; óraütés hallatszik. Ez a szakasz nagyon is hosszú, túlméretezett, megmagyarázatlan részletekkel telezsúfolva, nem meggyőző és nem világos. Az elbeszélés száalai többé nem az író kezében vannak, az érdekeltekhez minduntalan intéződő figyelemzetések teljes fényben tűnnek fel. Először az olvasó hagyott el bennünket; most ugyanazon az úton távozik apa és anya. Mi több, apa kifelé menet megáll, és odafordul — kihez? — hozzám, hangsúlyozva, hogy neki volt igaza, miszerint az én fantáziám (ezúttal ismét képzelgésnek nevezi) csak bajt hoz, s amit vele, szülőmmel, anyával, továbbá testvéremmel és saját magammal művelek, az minden mértéket meghalad. Nemcsak hogy megfosztottál a minket megillető méltóságtól, mondja, de többé nincs is szándékodban visszaadni azt nekünk. Apám szeme vörös: krónikus kötőhártyagyulladás; szavai többszörös jelentőséggel bírnak: végre tudjuk, ki a kisfiú és a kislány — vagyis én (az író — az író megj.) és a nővérem, amikor még kicsik voltunk. De van egy logikai hiba, értelmetlenség, amely akkor keletkezett, amikor ez a két gyerek belesöpött az elbeszélésbe. Ők ugyanis, mint gyerekek, egy másik

halál tanúi voltak; a nővérem egyébként sem volt jelen, amikor Ruben Rubenovič egykori rőföskereskedő meghalt, nem is tudta, hogy Ruben bácsi (ő így nevezte) haldoklik. Tekintettel arra, hogy ő, miután megemlítődött, rögtön eltűnt, apám szavai szertefoszlatták a hit minden lehetőségét, az angyal létezését illetően, a hitét, amely — ahogyan az események itt peregtek — valószínűleg megfogant volna. A tényleges zűrzavar, a valóság létezésének és látszatának dilemmája ezáltal mégsem oldódik meg. E történet írója, csupán akkor mozdulván, amikor az elhunytat kivitték, és a szoba teljesen megüresedett, rájött, hogy mindannyian megfélelkeztek a kisfiúról, aki tovább szunyókál a hatalmas fekete szekrény mögött. E történet írója lehajol, felemeli a kisfiút (vagyis gyerekkori önmagát), néhány lépést tesz, és az alagút végéhez ér. Már régóta bent van az alagútban, s többé nem bizonyos afelől, hogy létezésének helye a metafora, a valóság, vagy egy ügyesen megkomponált elbeszélő próza. A kilátás, amely (napfénytől elvakított) szeme elé kínálkozik, idillikus; a levegő friss, a szellő lágy. Karjában a kisfiú felnyitja szemét. Az író és a kisgyerek hosszan egymásra tekint, majd az író a földre engedi a kisfiút, és kezét nyújtja neki. A fiúcska először megfordul, az alagutat fürkészi, majd erdőt pillant meg maga előtt. Az író válogatott szavakkal megkísérli a magyarázatát annak, hogy a metaforán való áthatolás a valóság egyetlen lehetséges formája mindkettőjüknek, mondhatni életcéljuk, és hogy az alagút után át kell menniük (hatolniuk) az erdőn, azután pedig — ki tudja. A kisfiú megjegyzi, nem tudja, mi az a metafora, de érdeklí, mi található az erdő mélyén, s így mindketten, kéz a kézben, eltűnnek a legközelebbi fák között.

VUJICSICS Marietta fordítása